
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXIX

SECTIO F

2024

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ARTUR LIS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4613-0671>

artur.lis@kul.pl

In memoriam Czesław Deptuła (20.07.1937–6.03.2024)

W dniu 6 marca 2024 roku zmarł w Lublinie prof. dr hab. Czesław Deptuła – wieloletni pracownik Instytutu Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL), kierownik Katedry Historii Średniowiecznej oraz Katedry Historii Historiografii, wybitny historyk kultury średniowiecznej, erudyta, społecznik, działacz opozycji demokratycznej w stanie wojennym. Nieoceniony nauczyciel, mistrz i mentor dla wielu pokoleń studentów i absolwentów KUL, człowiek wielkiego serca.

Czesław Deptuła urodził się w Warszawie 20 lipca 1937 roku¹. Jego ojciec Władysław był prawnikiem (zabity w obozie koncentracyjnym podczas II wojny światowej), a matka Krystyna z Gąsiorowskich – bibliotekarka. Deptuła ukończył lubelskie Liceum im. Jana Zamoyskiego, a następnie podjął studia historyczne na KUL. Magisterium napisał pod kierunkiem prof. Jerzego Kłoczowskiego (praca magisterska poświęcona została dziejom plockiego kręgu kościelnego w połowie XII wieku). Od 1958 roku zatrudniony był jako asystent w Sekcji Historii KUL. W dniu 15 sierpnia 1960 roku zawarł sakrament małżeństwa z Ewą Marią Jabłońską. W 1967 roku uzyskał doktorat na Uniwersytecie Warszawskim na seminarium prof. Tadeusza Manteuffela (doktorat poświęcony początkom grupy brzeskiej premonstratów polskich). Awansowany na adiunkta, współtworzył środowisko badaczy średniowiecza w KUL w Sekcji Historii Wydziału Nauk Humanistycznych wokół prof. Jerzego Kłoczowskiego i prof. Zygmunta Sułowskiego. W 1990 roku habilitował się

¹ M. Filipowicz, *Czesław Deptuła*, [w:] „*Scientia et Fidelitate*”. *Księga pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. T. Panfil, Lublin 2013, s. 23–26; K. Ćwir, *Deptuła Czesław*, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz et al., t. 1, Lublin 2018, s. 155.

w KUL na podstawie rozprawy *Galla Anonima mit genezy Polski. Studium z historiozofii i hermeneutyki symboli dziejopisarstwa średniowiecznego*². Z końcem 1994 roku awansowany na profesora nadzwyczajnego. Tytuł profesora uzyskał w 2002 roku. Dwa lata później otrzymał awans na stanowisko profesora zwyczajnego. Czesław Deptuła przez lata był związany z Katedrą Historii Średniowiecznej i Nauk Pomocniczych Historii, a następnie z Katedrą Nauk Pomocniczych i Metodologii Historii. Ostatnio pełnił funkcję kierownika i kuratora w Katedrach: Historii Historiografii oraz Archeologii Polski, a także Zakładu Dokumentacji i Opracowania Zbiorów Materialnych Instytutu Historii KUL (kurator). Swoją działalność naukową skoncentrował na kilku obszarach, przeważnie mediewistycznych. Do szerokiego spektrum zainteresowań Profesora należały dzieje wczesnośredniowiecznego Kościoła w Polsce (badania wybranych kultów religijnych, w pierwszym rzędzie kultów patronów Polski, oraz niektórych aspektów chrystianizacji społeczeństwa polskiego we wczesnym średniowieczu) oraz historia polskiej historiografii średniowiecznej (głównie historia idei, wyobrażeń i symboli obecnych w tym nurcie piśmiennictwa)³. Przez kolejne lata pracy w KUL prowadził praktycznie wszystkie

² C. Deptuła, *Galla Anonima mit genezy Polski. Studium z historiozofii i hermeneutyki symboli dziejopisarstwa średniowiecznego*, Lublin – wyd. 1, 1990, wyd. 2, 2000.

³ Oto kilka z prac Profesora Czesława Deptuły: *Abbatia de Bresca w wieku XII–XIII i wybrane problemy najstarszych dziejów grupy brzeskiej premonstratensów polskich*, „Roczniki Humanistyczne” 1994, t. 42, nr 2, s. 5–52; *Archaniol i smok. Z zagadnień legendy miejsca i mitu początku w Polsce średniowiecznej*, Lublin 2003; *Arrowezyjska reforma klasztorów w Polsce po r. 1180 a reforma premonstratenska (Z problematyki przemian polskiego kanonikatu regularnego w średniowieczu)*, „Roczniki Humanistyczne” 1969, t. 17, nr 2, s. 5–47; *Dwie fundacje klasztoru norbertanek w Krzyżanowicach*, „Roczniki Humanistyczne” 1962, t. 11, nr 2, s. 95–123; *Iwon Odrowąż biskup ur. między 1170–80 w Końskich, zm. 20 VI lub 21 VIII 1229 w Borgo k. Modeny, syn Saula (Szawła) Odrowąża*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 579–580; *Kościół plocki w XII wieku*, „Studia Płockie” 1975, t. 3, s. 67–84; *Krąg kościelny plocki w połowie XII w.*, „Roczniki Humanistyczne” 1959, t. 8, nr 2, s. 5–122; *Lapus (zm. po 1180, 1187?) biskup plocki*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 18, Wrocław 1973, s. 133–134; *Nad zagadką Mistrza Wincen-tego*, „Znak” 1976, nr 261, s. 368–384; *Niektóre aspekty stosunków Polski z Cesarstwem w wieku XII*, [w:] *Polska w Europie. Studia historyczne*, red. H. Zins, Lublin 1968, s. 35–92; *O niektórych źródłach do historii zakonu premonstratensów w Polsce w XII i XIII w.*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 1971, t. 22, s. 187–222; *O nowe spojrzenie na początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 1963–1964, t. 14, s. 163–168; *Płock kościelny u progu reform XIII w. Biskup Lapus i jego czasy*, „Roczniki Humanistyczne” 1973, t. 21, nr 2, s. 43–90; *Początek klasztorów norbertańskich w Dłubni-Imbramowicach i Plocku*, „Roczniki Humanistyczne” 1968, t. 16, nr 2, s. 5–34; *Przyczynę do dziejów Śleży i jej opactwa*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. 15, nr 2, s. 17–35; *Skład i liczebność konwentów żeńskich w Polsce w drugiej połowie XII i pierwszej połowie XIII wieku*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 1968, t. 16, s. 198–200; *Wokół postaci arcybiskupa Piotra Łabędzia*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. 15, nr 2, s. 37–47. Zob. także: C. Deptuła, A. Witkowska, *Wzorce ideowe zachowań ludzkich w XII i XIII wieku*, [w:] *Polska dzielnicowa i zjednoczona*, red. A. Gieysztor, Warszawa 1972, s. 119–158. Szczegółowa bibliografia prac Profesora została zamieszczona w książce pamiątko-

rodzaje zajęć: ćwiczenia, konwersatoria, proseminaria, seminaria i wykłady, zarówno kursoryczne, jak i monograficzne, np. przekaz historii w kulturze średniowiecza. Prowadził zajęcia dydaktyczne (wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, seminaria) m.in. z historii średniowiecza oraz pełnił funkcję kierownika: Katedry Historii Średniowiecznej (2002–2004), Katedry Historii Historiografii (2004–2009), Katedry Archeologii Polski (2009–2010).

Osobne miejsce w życiu Czesława Deptuły zajmowała wspólna z żoną Ewą aktywność społeczna i związkowa (NSZZ „Solidarność”). Warto w tym miejscu przybliżyć słowa Jerzego Kłoczowskiego: „W warunkach panującego reżimu zwalczającego chrześcijaństwo i próbującego marginalizować tak Kościół, jak i całe przedstawianie dziejów chrześcijaństwa, wybór tematyki chrześcijańskiej jako podmiotu obiektywnych badań nie był zadaniem łatwym. W naszych pracach staraliśmy się bardzo nawiązywać do ogromnego postępu w badaniach społeczno-religijnych w nauce światowej, w czym Ewa i Czesław Deptułowicze mieli swój własny, istotny udział także w zakresie swych specjalizacji. Mimo rozlicznych trudności w tamtych warunkach polityczno-ideowej presji, wiele udało się osiągnąć. W biografii, nie tylko ściśle naukowej Ewy i Czesława, są ważne czynniki postawy w tamtych latach, postawy niezależności i służby zarazem”. Jak wylicza Mirosław Filipowicz, do obecnego czasu Deptuła był aktywnym współpracownikiem: Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce, Komisji Badań nad Początkami Chrześcijaństwa w Polsce, Towarzystwa Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie, przez 28 lat wchodził w skład redakcji „Zeszytów Naukowych KUL”, był kuratorem Koła Naukowego Historyków Studentów KUL, a także reprezentował KUL w Komisji Porozumiewawczej Lubelskich Ośrodków Naukowych. Należał do ruchu Solidarności Rodzin. Był również aktywny w Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” na KUL-u, która nie zaprzestała swojej działalności. Był jednym z założycieli Klubu Katolickiego. Czesław, podobnie jak Ewa, był stale inwigilowany przez Służbę Bezpieczeństwa. W latach 1980–1988 wygłosił szereg wykładów w ramach Tygodni Kultury Chrześcijańskiej⁴.

Zakres tematyki badawczej Czesława Deptuły był bardzo szeroki. Jego badania dotyczą zwłaszcza dziejów polskiego średniowiecza, widzianych przede wszystkim w aspekcie kościelno-religijnym i kulturowym. Szczególnym zainteresowaniem darzył trzy dziedziny badań: 1) historię Kościoła polskiego w X–XIII wieku, w tym problematykę zakonów oraz relacji Polski z papieżem; 2) historię religijności średniowiecznej w Polsce (badania wybranych kultów religijnych, w pierwszym rzędzie kultów patronów Polski, oraz niektórych aspektów chrystia-

wej: M. Filipowicz (oprac.), *Wykaz publikacji prof. dr. hab. Czesława Deptuły z lat 1958–2006*, [w:] „*Scientia et Fidelitate*”..., s. 43–56.

⁴ A. Lis, *Scientia et Fidelitate. Księga pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. Tomasz Panfil, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, ss. 970, „Roczniki Humanistyczne. Historia” 2010, t. 58, nr 2, s. 286–293.

nizacji społeczeństwa polskiego we wczesnym średniowieczu); 3) historię polskiej historiografii średniowiecznej (głównie historię idei, wyobrażeń i symboli obecnych w tym nurcie piśmiennictwa). Zajmował się m.in. takimi kwestiami jak: mity genezy Polski, dziejopisarskie obrazy miejsca Polski w przebiegu dziejów i we wspólnocie ludów, a także wzorce osobowe elit epoki. W swoich publikacjach poruszał również różne zagadnienia z zakresu dziejów regionalnych⁵.

Na KUL-u, gdzie spędził dużą część swojej kariery, był nie tylko nauczycielem, ale też mentorem, który wspierał młodych naukowców w ich pierwszych krokach na polu badawczym. Pamięć o Profesorze Czesławie Deptule jest pielęgnowana przez Jego uczniów, którzy kontynuują Jego dzieło, wnosząc swój własny wkład w rozwój nauki. Profesor był człowiekiem otwartym, życzliwym, zawsze wspierał pomocą, radą i swoim doświadczeniem życiowym. W naszej pamięci pozostanie jako wspaniały naukowiec, człowiek wielkiego serca, mądrości i dobroci. Dane mi było poznać Profesora na Jego seminarium na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL i od tego czasu stał się moim Mistrzem. Miałem tę przyjemność bywać w domu Państwa Deptułów, a i Profesor często gościł w moim domu na wsi. Były to godziny pełne dyskusji, zazwyczaj dotyczących ukochanego przez Profesora średniowiecza. W mojej pamięci pozostanie obraz Profesora uśmiechniętego, w koszuli flanelowej w kratę, z kamizelką i sandałami (oraz surrealistyczny *Ptak z listem* z obrazu Hieronymusa Boscha w gabinecie). Kiedy pod koniec 2023 roku zjawiłem się u Profesora z prośbą o recenzję przygotowywanej publikacji, nie sądziłem, że będzie to nasza ostatnia rozmowa⁶.

Profesor Czesław Deptuła zmarł w nocy z 5 na 6 marca 2024 roku w Lublinie. Czesław spoczął na cmentarzu w Laskach obok swojej żony Ewy i zmarłego bardzo młodo syna Wojtka. *Requiescat in pace!*

BIBLIOGRAFIA

- Ćwir K., *Deptuła Czesław*, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz et al., t. 1, Lublin 2018.
- Deptuła C., *Abbatia de Bresca w wieku XII–XIII i wybrane problemy najstarszych dziejów grupy brzeskiej premonstratensów polskich*, „Roczniki Humanistyczne” 1994, t. 42, nr 2.
- Deptuła C., *Archaniół i smok. Z zagadnień legendy miejsca i mitu początku w Polsce średniowiecznej*, Lublin 2003.
- Deptuła C., *Arrowezyjska reforma klasztorów w Polsce po r. 1180 a reforma premonstratenska (Z problematyki przemian polskiego kanonikatu regularnego w średniowieczu)*, „Roczniki Humanistyczne” 1969, t. 17, nr 2.

⁵ Zob. C. Deptuła, *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji*, Lublin 2022, ss. 402; idem, *Blaski i cienie tysiąclecia. Z zagadnień historii chrześcijaństwa w Polsce*, Lublin 2022, ss. 204.

⁶ Publikacja, której recenzentem był Czesław Deptuła, ukazała się tuż po Jego śmierci. Zob. A. Lis, *Idemtitas est mater societatis. Kulturowe i prawne dziedzictwo Polski piastowskiej*, Lublin 2024.

- Deptuła C., *Blaski i cienie tysiąclecia. Z zagadnień historii chrześcijaństwa w Polsce*, Lublin 2022.
- Deptuła C., *Dwie fundacje klasztoru norbertanek w Krzyżanowicach*, „Roczniki Humanistyczne” 1962, t. 11, nr 2.
- Deptuła C., *Galla Anonima mit genezy Polski. Studium z historiozofii i hermeneutyki symboli dziejopisarstwa średniowiecznego*, Lublin 1990 (2000).
- Deptuła C., *Iwon Odrowąż biskup ur. między 1170–80 w Końskich, zm. 20 VI lub 21 VIII 1229 w Borgo k. Modeny, syn Saula (Szawła) Odrowąża*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997.
- Deptuła C., *Kościół plocki w XII wieku*, „Studia Płockie” 1975, t. 3.
- Deptuła C., *Krąg kościelny plocki w połowie XII w.*, „Roczniki Humanistyczne” 1959, t. 8, nr 2.
- Deptuła C., *Lapus (zm. po 1180, 1187?) biskup plocki*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 18, Wrocław 1973.
- Deptuła C., *Nad zagadką Mistrza Wincentego*, „Znak” 1976, nr 261.
- Deptuła C., *Niektóre aspekty stosunków Polski z Cesarstwem w wieku XII*, [w:] *Polska w Europie. Studia historyczne*, red. H. Zins, Lublin 1968.
- Deptuła C., *O niektórych źródłach do historii zakonu premonstratensów w Polsce w XII i XIII w.*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 1971, t. 22. DOI: 10.31743/abmk.6793
- Deptuła C., *O nowe spojrzenie na początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 1963–1964, t. 14.
- Deptuła C., *Plock kościelny u progu reform XIII w. Biskup Lapus i jego czasy*, „Roczniki Humanistyczne” 1973, t. 21, nr 2.
- Deptuła C., *Początek klasztorów norbertańskich w Dłubni-Imbramowicach i Płocku*, „Roczniki Humanistyczne” 1968, t. 16, nr 2.
- Deptuła C., *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji*, Lublin 2022.
- Deptuła C., *Przyczynę do dziejów Ślęży i jej opactwa*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. 15, nr 2.
- Deptuła C., *Skład i liczebność konwentów żeńskich w Polsce w drugiej połowie XII i pierwszej połowie XIII wieku*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 1968, t. 16.
- Deptuła C., *Wokół postaci arcybiskupa Piotra Łabędzia*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. 15, nr 2.
- Deptuła C., Witkowska A., *Wzorce ideowe zachowań ludzkich w XII i XIII wieku*, [w:] *Polska dzielnicowa i zjednoczona*, red. A. Gieysztor, Warszawa 1972.
- Filipowicz M., Czesław Deptuła, [w:] „*Scientia et Fidelitate*”. *Księga pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. T. Panfil, Lublin 2013.
- Filipowicz M. (oprac.), *Wykaz publikacji prof. dr. hab. Czesława Deptuły z lat 1958–2006*, [w:] „*Scientia et Fidelitate*”. *Księga pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. T. Panfil, Lublin 2013.
- Lis A., *Idemptitas est mater societatis. Kulturowe i prawne dziedzictwo Polski piastowskiej*, Lublin 2024.
- Lis A., *Scientia et Fidelitate. Księga pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. Tomasz Panfil, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, ss. 970, „Roczniki Humanistyczne. Historia” 2010, t. 58, nr 2.